

לשוננו לעם

עורכים: שושנה בהט, יוסף עופר, דוד טלשיר

מתוך

כרך מד, תשנ"ג

האקדמיה ללשון העברית
מוגן בזכויות יוצרים

כיצד פוסקים

המאמר נתפרסם בעיתון הארץ ביום 24 בפברואר 1956, והוא מונח ביסוד ספרו של המחבר הפיסוק של הסגנון העברי (ירושלים תשל"ח).

מי שכותב פסוק עברי כיצד הוא פוסקו בדורות האחרונים נהגו לפסוק בנקודה בדורות שלפניהם היו פוסקים בשתי נקודות כמין שווא ובדורות שלפני פניהם בסילוק כל הסימנים הללו מיוחדים שהם לדברים שבכתב ונעשים בקולמוס ואינם משמשים אלא את העין אבל מי שאומר בפיו פסוק עברי כיצד הוא פוסקו התייחס פסוק של לשונות בני המערב הלועז פוסקו לפי כתבו שבשעה שנתייסדה להם לשון הפה כבר היה לכתב בעולם נמצא הדיבור הולך אצלם אחר הכתב והנקודה סימן להם להפסקת הקול אבל בלשון עברי שקדם דיבורו את כתבו הכתב הולך אחר הדיבור וכל פסוק מעיקרו פיסוקו בדיבור כאן קשה מהו דרך הפסוק של הפסוק שמא תאמר אף העברי יהא פוסק פסוקו בהפסקת הקול אינו כן שהפסקת הקול בלבד אין שמה פיסוק אלא ראייה היא שכלה הדיבור מפיו של המדבר וסיים פרשתו ולא עוד אלא שפיסוק זה אינו בא אלא לאחר הפסוק הא למה זה דומה למי שמבקש ליתן סימן לדבר ונותנו לאחר המעשה אלא כיצד מתפסק פסוק עברי זו מידתו שאתה מוצא בכללו שסופו בא מתוך גופו משול פסוק עברי למסכת הארג שאין אריגתה מסתיימת בחיתוך סכין אלא האורג מחשב סופה עובר לסיומה ועושה לה שפה בשוליה והשפה ארוגה מתוך חוטי גופה אדם הקורא בתורה מנגן את המלה האחרונה בניגון של סוף פסוק נמצא מעשה הפיסוק אינו לאחר הפסוק ולא בסופו אלא בתחילת המלה האחרונה שבו וכן השונה משנה והגורס גמרא כך הם מפסיקים אבל פיסוק זה אינו בלשון אלא בניגון וממילא אינו בכתב נמצא השאלה במקומה עומדת מהו דרך פיסוקו של פסוק עברי שיהא ניכר גם בכתב.

מצינו בנביאים שעתים משנה המקרא את סדר אמירתו של פסוק ואין הטעם ברור למה הוא כך בפסוק שיש בו ארבעה דיבורים המקבילים זה לזה דומה סדר אמירתו של הדיבור הראשון לסדר אמירתו של הדיבור השני והשלישי ואילו הדיבור הרביעי סדרו מהופך חוקרי מידות הנוי של המקרא קורים לסוג זה של הקבלה של הדיבור השלישי והדיבור הרביעי הקבלה כיאסטי"ת אבל עדיין אין אנו יודעים טעמה של הקבלה זו למה היא באה כך למה אין היא ישרה כחברותיה שבדיבור השלישי והשני והראשון ולמה אין דרכה לבוא הרבה בדיבורים הראשונים של הפסוק דרך משל אתה מוצא בספר ישעיה בפרק י"ג שלושה פסוקים האמורים על זה הדרך בזה אחר זה והם פסוקי כ' כ"א וכ"ב.

לא	תשב	לנצח
ולא	תשכן	עד דור ודור
ולא	יהל	שם ערבי
ורעים	לא	ירבצו שם
ורבצו	שם	ציים
ומלאו	בתיהם	אחים
ושכנו	שם	בנות יענה
ושעירים	ירקדו	שם
וענה	איים	באלמנותיו
-	ותנים	בהיכלי ענג
וקרוב	לבוא עתה	
וימיה	לא	ימשכו

מה טיבם של ההיפוכים שהפך הנביא את סדר האמירה בדיבור הרביעי של כל פסוק הצד השווה שבהם שהם בסופי הפסוקים על כרחך אתה אומר דרך פיסוק הוא שהנביא פוסק כך את פסוקו ולמה הוצרך הנביא לכך אלא זה טעמו של דבר כיוון שפתח בפסוק כ' בדיבור לא תשב לנצח והקביל לו דיבור שני והקביל לשניהם שלישי מעתה אם יקביל את הדיבור הרביעי אל השלושה הכתובים לפניו מנין אני יודע שהוא סוף הפסוק ואם תאמר הכתוב עצמו צווח שכאן סופו שכן אין בו דיבור חמישי אין מכאן ראיה שאני אומר לעולם אין זה סופו של הפסוק אלא שקטע הנביא את דבריו ולא השלימם ועכשיו שביקש הנביא להשלים פסוקו ולסיימו מה עשה הפך את סדרו של הדיבור האחרון שהיפוך זה של הסדר עושה הפסק שאם אתה בא להוסיף על הפסוק עוד דיבור אחד אין אתה מוצא קצה בסופו של הפסוק כדי לספק בו קצה תחילתו של הדיבור האחר שכן עשה הנביא בדיבור האחרון את סופו ראשו משל לבעל קולע זה כשהוא מסיים מסכת קליעתו של סל הוא מחזיר את קצות נצריה כלפי פנים והוא סוף מעשה קליעת הסל ומעתה אין המשך לקילוע אף כאן כיוון שאמר ורעים לא ירביצו שם ועקר את הרעים מן הסוף והניחם בראש נחתם הפסוק ושוב אין המשך לדברים ואי אתה יכול להוסיף עליו כלום.

על הדרך הזה עשה גם ירמיהו בשני דיבורים האחרונים של פרשה כגון בפרק מ"ח פסוק י"א

שאנו מואב מנעוריו
ושקט הוא אל-שמרי
ולא הורק מקלי אל כלי
ובגולה לא הלך
על כן עמד טעמו בו
ורחו לא נמר

שני דברים אמורים כאן בפסוק דבר אחד סיפור מעשי מואב שעמד במקומו והוא אמור בארבעה הדיבורים הראשונים שבראש הפסוק ודבר שני הוא תולדתו של הדבר הראשון שכיוון שלא זו מואב ממקומו לא נשתנה טיבו שני הדברים הללו סופו של העניין הם והנביא עשה מעשי הפסק בזה ובזה שהדיבור הרביעי לא אמר בו ולא הלך בגולה בהקדמת הנשוא כסדר הדברים שבדיבור השלישי אלא הפך סדרו ואיחר את נשואו וסיים בו את הדיבור וכהיפוך סדר זה עשה בדיבור הששי שהפכו מן הסדר של הדיבור החמישי שהדיבור החמישי הנשוא בראשו והדיבור הששי הנשוא בסופו והוא חתימת הדברים. ועל זה הסדר פוסק גם יחזקאל את פסוקו בפרק כ"ד פסוק י'

הַעֲצִים	הַרְבֵּה
הָאֵשׁ	הַדֶּלֶק
הַבָּשָׂר	הַתֵּם
הַמְּרֻקָּה	וְהַרְקָח
וְהַעֲצָמוֹת	וְהָרֹ

שינה הנביא את הדיבור החמישי מסדרם של שאר כל הדיבורים שעשה סופו ראשו וחתם בו את דבריו.

אף על פי שאמרו חכמים לשון תורה לעצמו ולשון חכמים לעצמו לא נפלגו הלשונות זה מזה ורוח אחת עומדת בהם ואף בדבר זה היינו בדרך ההפסק שניהם שווים שכן מצינו לר' עקיבא בפרקי אבות פרק ג' משנה י"ז שהוא מונה ארבעה סייגות וזה לשונו:

מסורת	סיג	לתורה
מעשרות	סיג	לעושר
נדרים	סיג	לפרישות
סיג	לחכמה	שתיקה

שלושה דברים הראשונים סדרם אחד שהקדים את הסיג למסויג כיוון שהגיע לדבר הרביעי הפך את הסדר שהיפוכו של הסדר הוא פיסוקו של המאמר. וכיוצא בזה במאמר ארוך שבמדרש בבמדבר רבה פרשה א' סי' ב' שאמר הקב"ה ולא העמדתי להם ג' פדגוגין משה אהרן ומרים

שבזכות משה הייתם אוכלין את המן וכו'
ובזכות אהרן הקפתי אתכם בעוני כבוד וכו'
והבאר בזכות מרים וכו'

הרי שאף הדרשן כשהוא בא לפסוק את דרשתו הוא פוסקה כדרך הנביא בהיפוך הסדר ולפי דרכנו למדנו שלשון עברי לשון אחד הוא ודרכיו אחדים. וכבר עמד חכם אחד ור' יעקב גאלדענטהאל שמו לפני מאה שנה ומעלה והוכיח את בני דורו על עון זה שעשו סימן לשאלה ולפליאה כמו שהוא נהוג בלשונות אברופיות והיה סבור שנטו בזה מדרך האמת שכן בלשון עצמה סימנים מורים על זה ובייחוד היה קשה

בעיניו הרע הנמשך מזה שהם יעזבו הקישור הפנימי ויסמכו על הסימנים החיצוניים אותם דברים כתבם בהקדמתו לתרגומו של טדרוס טדרוסי לבאור אבן רשד לספר ההלצה לאריסטו שיצא לאור בליפסיה בשנת 1842 למניינם בעמ' XXXII עיין שם.

היוצא מכלל דברינו שלשון עברי כלי פיסוקו עליו וטעמיו מתוכו משל למה הדבר דומה לרימון שהמוהל שבו נתון בנרתיקים ונרתיקיו עשויים מדורות מדורות כדי שלא יהו כולם שרויים בערבוביא ואין הוא נזקק לטובת ידיהם של הבריות שיבואו ויתקינו בו מחיצות אלא מי שברא את הרימון ברא מחיצותיו כך לשון עברי יש בו סימני הפסק בתוכו העולים עם כל דיבור ודיבור ואין הוא צריך שיבואו ויתנו בו סימני הפסק חיצוניים אלא מי שברא את הלשון ברא בו פיסוק טעמיו.

הערה

דברים אלה עלו לי מתוך סברה ששמעתי מפיו של ש' צמח בזה העניין והוא גם שהעמידני תחילה על הדוגמא שבאבות פ"ג מי"ז. בכוונה תחילה לא ניתנו סימני פיסוק במאמר הזה כדי לעשות אותו גופו דוגמא לבחינת עניינו.